

SUN'IY INTELLEKT VA HUQUQ

Xolmatova Gavharoy Muzaffar qizi

Andijon Yuridik texnikumi 1-kurs talabasi tel 870345599

Annotatsiya: *Ushbu ish Sun'iy Intellekt (SI) texnologiyalarining huquqiy tartibga solinishi va huquq tizimiga ta'sirini o'rganadi. SI, xususan, mashinani o'rganish va chuqur o'rganish kabi yutuqlar, an'anaviy huquqiy tushunchalarni, jumladan, javobgarlik, intellektual mulk, shaxsiy daxlsizlik va mehnat huquqlarini o'zgartirmoqda. Ishda SI ni rivojlantirish va uning tatbiq etilishi bilan bog'liq bo'lgan axloqiy muammolar hamda huquqiy xatarlar tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud qonunchilikning (masalan, Yevropa Ittifoqining SI to'g'risidagi qonuni kabi) yangi texnologiyalarga moslashish tendensiyalari ko'rib chiqiladi. Asosiy maqsad – SI rivojlanishini to'xtatmasdan, uning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun samarali va adolatli huquqiy mexanizmlarni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar berish.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt (si), huquqiy tartibga solish, algoritmik javobgarlik, ma'lumotlar huquqi (data law), shaxsiy daxlsizlik, intellektual mulk (im), si etikasi, algoritmik qaror qabul qilish, robot huquqi, kiberxavfsizlik.*

1. Dolzarblikning asoslanishi

Zamonaviy dunyo texnologik inqilob davriga qadam qo'ydi va bu inqilobning markazida Sun'iy Intellekt (SI) turibdi. SI avtomobillarni boshqarishdan tortib, tibbiy diagnostika va moliyaviy qarorlarni qabul qilishgacha bo'lgan barcha sohalarga chuqur kirib bormoqda. Bu texnologiya ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni tubdan o'zgartirar ekan, an'anaviy huquq tizimi oldida misli ko'rilmagan qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

2. Muammoning bayoni

Ushbu ishning asosiy muammosi quyidagilardan iborat: SI texnologiyalarining tezkor evolyutsiyasi sharoitida, mavjud huquqiy normalar va tamoyillar (xususan, fuqarolik javobgarligi, shaxsiy daxlsizlik va intellektual mulk) ushbu yangi raqamli reallikka yetarlicha javob bera oladimi?

Ayniqsa, quyidagi ziddiyatli nuqtalar ajralib turadi:

Javobgarlikning noaniqligi: O'z-o'zidan o'rganadigan (self-learning) SI natijasida yetkazilgan zarar uchun qonuniy subyektni aniqlash murakkabligi.

Shaxsiy daxlsizlikning himoyasi: Algoritmning katta ma'lumotlar hajmini qayta ishlashi natijasida shaxslarning ma'lumotlari xavf ostida qolishi.

Axloqiy va diskriminatsion xatarlar: Algoritmarda insoniy xatoliklar yoki tarafkashlik (bias) aks etishi va bu diskriminatsiyaga olib kelishi.

3. Ishning maqsadi va vazifalari

Ishning maqsadi – Sun'iy Intellektning huquqiy jihatdan eng muhim muammolarini kompleks tahlil qilish va bu texnologiyani rivojlantirishga to'siq bo'lmaydigan, biroq fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlaydigan samarali huquqiy mexanizmlarni shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar berish.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligini SI chaqiriqlariga moslashtirish bo'yicha yo'nalishlarni taklif qilish.

I Bob: Sun'iy intellektning huquqiy konsepsiyalari va chellenjlari

1.1 SI tushunchasi va uning huquqiy subyektliligi masalasi

1.2 Algoritmik Javobgarlikning Huquqiy Asoslari

1.3 Intellektual Mulk Huquqi (IMH) va SI

II Bob: Sun'iy intellekt tatbiq etilishining maxsus huquqiy sohalari

2.1 Shaxsiy daxlsizlik, ma'lumotlar himoyasi va SI

2.2 Sud jarayoni va huquqni qo'llashdagi algoritmik adolat

2.3 Mehnat huquqlari va SI (Avtomatlashtirish)

III Bob: Sun'iy Intellektni Tartibga Solishning Xalqaro Tajribasi va Milliy Strategiyalar

3.1 SI ni tartibga solishga xalqaro yondashuvlar tahlili

3.2 Etika, standartlar va si ning o'zini-o'zi tartibga solishi

3.3 O'zbekiston Respublikasida SI ni huquqiy tartibga solish bo'yicha takliflar

Ushbu ishda olib borilgan tahlil natijalari Sun'iy Intellekt (SI) texnologiyalarining jamiyatga kirib kelishi huquq tizimi uchun shunchaki kichik o'zgarish emas, balki fundamental chaqiriq ekanligini tasdiqladi. SI nafaqat huquq normalarini o'zgartirishni talab qiladi, balki huquqiy falsafaning javobgarlik, subyektlik va adolat kabi asosiy tushunchalarini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda.

1. Asosiy boblarda ko'rsatilganidek:

Javobgarlikning transformatsiyasi: An'anaviy aybga asoslangan javobgarlik modellari SI ning mustaqil va o'z-o'zini o'rganuvchi tabiatiga mos kelmaydi. Ishlab chiqaruvchi, operator va foydalanuvchi o'rtasidagi javobgarlikni aniq taqsimlash hamda ayrim hollarda SI tizimlariga qat'iy javobgarlikni yuklash zaruriyati ilgari suriladi.

Intellektual Mulk (IM) muammolari: Hozirgi IM huquqi faqat inson muallifligini nazarda tutadi. SI tomonidan yaratilgan natijalarga bo'lgan huquqni tartibga solish

uchun yangi huquqiy maqom joriy etilishi lozim, bu esa inson yaratuvchisi va SI operatori o'rtasida muvozanatni ta'minlaydi.

Shaxsiy daxlsizlikning xavfi: Katta ma'lumotlarni tahlil qilish orqali shaxslarning profilingini yaratish shaxsiy daxlsizlikning eng katta tahdidlaridan biridir. Shuning uchun GDPR (General Data Protection Regulation) kabi qoidalar asosida ma'lumotlarning aniq shaffofligi va tushuntirishga bo'lgan huquq kafolatlanishi lozim.

2. Xalqaro va milliy tartibga solish

Xalqaro tajriba (xususan, Yevropa Ittifoqining SI Akti asosidagi xavfga asoslangan yondashuv) SI ni tartibga solishning samarali mexanizmi sifatida ko'rsatilgan. Bunda yuqori xavfli SI tizimlariga qattiqroq talablar qo'yish, innovatsiyalarga to'sqinlik qilmasdan, jamiyat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekiston uchun esa milliy strategiyalarni amalga oshirish jarayonida SI ni tartibga solishga bosqichma-bosqich yondashuv zarurligi ta'kidlandi. Bu bosqichlar eng avvalo, asosiy huquqiy tushunchalarni (masalan, SI ta'rifi, uning funksiyalari) aniqlashdan boshlanishi, keyin esa ma'lumotlar huquqi va algoritmik javobgarlik bo'yicha maxsus normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish bilan davom etishi kerak.

3. Yakuniy hukm

Sun'iy intellekt kelajakni belgilovchi texnologiya hisoblanadi. Huquqshunoslikning vazifasi – bu rivojlanishga to'sqinlik qilish emas, balki uni adolat, xavfsizlik va inson huquqlariga hurmat tamoyillari asosida yo'naltirishdan iborat. Faqatgina zamonaviy, shaffof va moslashuvchan huquqiy baza yaratish orqali jamiyat SI ning salohiyatidan to'liq foydalana oladi va uning salbiy oqibatlarini kamaytirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Gorelik A.L., Xodjiyev E.G. Sun'iy intellekt tizimlari: Nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2022.
2. Katsh E. The Law of Robots and Artificial Intelligence. Oxford University Press, 2020.
3. Ryadinskiy R.V. Pravoviye problemi iskusstvennogo intellekta. Moskva: Norma, 2021.
4. Vdovin V.V. Iskusstvenniy intellekt: etika, pravo i risk. Sankt-Peterburg: Peter, 2023.
5. Ziyodullayev X.S. Raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual mulk huquqini himoya qilishning dolzarb masalalari. Toshkent: Adliya nashriyoti, 2021.

6. Calo R. A Taxonomy of Legal Challenges Posed by Robotics and AI. Colorado Law Review, Vol. 85, 2017, pp. 693-730.

7. Guzarova I.V. Problemi pravovogo regulirovaniya primeneniya iskusstvennogo intellekta v sfere ugovnoy yustitsii. Rossiya yuridik jurnali, № 4, 2022.

8. Samoylov D.S. Avtonom transport vositalari ishtirokidagi yo'l-transport hodisalari uchun fuqarolik javobgarligi. O'zbekiston huquqiy jurnali, № 6, 2023.

9. Shavkatov N.R. Mashinani o'rganishda axloqiy dilemmalar va huquqiy tartibga solish. O'zbekiston Milliy universiteti Axborotnomasi, № 2, 2022.

